

УДК 821.161.1.0

Аляксандр Уладзіміравіч Бразгуноў

канд. філал. навук, дац., вядучы навуковы супрацоўнік
Цэнтра даследаванняў беларускай культуры, мовы і літаратуры
Нацыянальнай акадэміі навук Беларусі

Alexandr Brazgunou

Candidate of Philological Sciences, Associate Professor,
Leading Researcher of the Center for Belarusian Culture, Language and Literature Researches
of National Academy of Sciences of Belarus
e-mail: beowulf.bel@gmail.com

САТЫРА Ў ВЕРШАВАНЫХ ДЫЯРЫУШАХ ГАЛЬЯША ПЕЛЬГРЫМОЎСКАГА

Прадметам даследавання ў артыкуле з'яўляецца сатыра. Матэрыял даследавання складаюць вершаваныя дыярыушы («Пасольства і кароткае апісанне перамоваў з Масквою» і «Пасольства да Жыгімонта III у 1602 г.»), створаныя Гальяшам Пельгрымоўскім, польскамоўным паэтам канца XVI – пачатку XVII ст., удзельнікам дыпламатычнай місіі ў Маскву ў 1600–1601 гг. Мэта артыкула – выяўленне месца і ролі сатыры ў названых творах. У даследаванні скарыстаны гісторыка-літаратурны і эмпірычны метады аналізу. Сатырычныя элементы ў дыярыушах абумоўлены ідэалагічнымі разыходжаннем і скептычнымі адносінамі аўтара да шматлікіх праяваў інішасці. На ідэйным узроўні сатырычнае выяўляецца праз проціпаставленне нормы аўтара аб'екту крытыкі, а на мастацкім – праз іронію і сарказм.

Ключавыя словы: аўтар, дыярыуш, іронія, літаратура XVII ст., сарказм, сатыра.

Satire in the Poetic Diaries of Galias Pelgrymovski

The subject of research in the article is satire. The research material is poetic diaries («Embassy and a brief description of the negotiations with the Muscovites» and «Embassy to Sigismund III in 1602») created by Galias Pelgrymovski, a Polish-writing author of the late 16th – early 17th century, a member of the diplomatic mission to Moscow in 1600–1601. The purpose of the article is to determine the place and role of satire in these works. The study used historical-literary and empirical methods of analysis. Satirical elements in the diaries of are due to ideological differences and the author's skepticism towards the numerous manifestations of otherness; it is realized through a contrasting opposition of phenomena that are negative from the author's point of view and his «norm» on the ideological level, the satirical is manifested through the opposition of the author's norm to the object of criticism, and on the artistic level – through irony and sarcasm.

Key words: author, diary, irony, literature of the 17th century, sarcasm, satire.

Уводзіны

Да эпохі рамантызму не існавала размежавання паміж сатырай і гумарам. Так, Ф. Шылер падкрэсліваў, што «паэт з'яўляецца сатырычным, калі выбірае сваім прадметам... супярэчнасць паміж рэчаіснасцю і ідэалам» [1, с. 414]. Хаця тэарэтык яшчэ разумеў гумар як праяву сатыры, ён усё ж адзначаў іх у залежнасці ад таго, ці перабывае паэт «пры гэтым у сферы жаданняў ці ў сферы розуму. Адно рэалізуецца ў караячай або патэтычнай, другое – у жартаўлівай сатыры» [1, с. 414]. Гаворка, уласна, пра сатыру і гумар, «блытанне» якіх – не выпадкова, бо, як праявы камічнага, яны маюць некаторыя агульныя сродкі мастацкай выразнасці (гратэск, гіпербалу, іронію). У ад-
розненне ад гумару сатыра, як вядома,

грунтуецца на цвёрдай маральнай пазіцыі і мае ўсеагульнае значэнне, прытым што «гумарыстычны герой не знішчаецца смехам, як сатырычны» [2, с. 47]. Як бачым, сатырычнаму твору ўласцівы знішчальны смех: калі ў выпадку вуснага маўлення ён праяўляецца праз непасрэдную рэакцыю, то ў мастацкім тэксце вялікую ролю адыгрывае ў яго выяўленні ідэйна-эмацыйны настрой (модус) аўтара, што прадугледжвае пэўную палітру эмацыйных рэакцый. Менавіта эмацыйнасць з'яўляецца адпраўным пунктам для шматлікіх вызначэнняў сутнасці **сатыры** (сатырычнага) як пафасу ідэйна-эмацыйнай ацэнкі (Г. Паспелаў), як аўтарскай эмацыйнасці (В. Халізеў), як модусу мастацкасці (В. Цюпа).

Ведучы гаворку ў кантэксце, заяўленым у загаловку артыкула, мы маем на ўвазе ступень выяўленасці сатырычных адносін да рэчаіснасці ў старабеларускай літаратуры, якая не ведала класічнай, знанай са старажытнарымскіх узораў сатыры. Аднак як «пэўныя адносіны творцы да прадмета свайго выяўлення... якія вызначаюць выбар сродкаў мастацкага выяўлення і агульны характар вобразаў» [3, стб. 935], яна прысутнічае ў многіх паэтычных і празаічных творах і ўдзельнічае ў фарміраванні ладу свету. Сярод асноўных трэба назваць ананімную паэму «Пратэй» (Берасце, 1564), прысвечаную крытыцы заганаў тагачаснага грамадства; шэраг антыпратэстанцкіх паэм — «Рэляцыя, а таксама супліка віленскага збору» Яна Хандзынскага (Вільня, 1623), ананімныя «Бітва віленскіх саксонскіх міністраў» (Вільня, 1641 г.), «Вітанне на першы прыезд з Каралёўца» (Вільня, 1642) і інш. Усе названыя творы былі водгукам на пэўныя грамадска значныя падзеі, якія з той або іншай прычыны ўсхвалявалі сучаснікаў; іх мастацкі модус (пафас) вызначаецца ўласна сатырычным бачаннем свету. Аднак сатырычныя элементы прысутнічаюць практычна ва ўсіх жанрах тагачаснай літаратуры (сатырычных паэмах, палемічных творах, публіцыстыцы, палітычнай паэзіі, мемуарыстыцы і гістарыяграфіі), дзе яны, як правіла, спалучаюцца з дыдактычным пачаткам.

Асноўная частка

Да ліку такіх твораў адносяцца два вялікія вершаваныя дыярышы Гальяша Пельгрымоўскага (1564–1605) з апісаннем пасольства Рэчы Паспалітай на чале з канцлерам Львом Сапегам у Маскву ў 1600–1601 гг. — «Пасольства і кароткае апісанне перамоваў з Масковаю» і «Пасольства да Жыгімонта Трэцяга ў 1602 годзе». Галоўнай мэтай Пасольства было заключэнне міру з Маскоўскай дзяржавай, знясіленай пры Іване IV, пасля паражэння ў Інфлянцкай вайне 1558–1583 гг. Сакратаром місіі быў прызначаны Г. Пельгрымоўскі, які пасля вяртання дадому выкарыстаў свае запісы, зробленыя як па шляху ў Маскву, так і ў самой сталіцы суседняй дзяржавы, пры напісанні згаданага твораў. Менавіта вершаваная форма падштурхнула аўтара «да апісанняў накалькіх выдатных момантаў, да апісанняў настолькі разлеглых і поўных, якіх

у празаічным спрашчэнні Пельгрымоўскі ніколі б не дасягнуў» [4, с. 90]. Свой жывы і падрабязны расповед пра самі перамовы аўтар суправаджае мноствам сатырычных апісанняў, якія не толькі надаюць творах стылістычную адметнасць, але і служаць выяўленню светапогляду аўтара.

Сам зварот да сатырычных прыёмаў быў абумоўлены рацыяналістычным складам розуму пісьменніка і яго дыпламатычнымі здольнасцямі. Ён не можа не параўноўваць, не ацэньваць найперш тыя рэчы і з’явы, якія ў чымсьці супярэчаць яго светапогляду: «Цікаўнае вока пана пісара заўважае шмат каларытных дэталей і асабліваццаў, а скептычны розум дае ім паблажліва-іранічную або здэкліва-саркастычную ацэнку» [5, с. 285]. Хаця адносіны Г. Пельгрымоўскага да пэўных маскоўскіх рэалій вызначаюцца суб’ектывізмам, у цэлым яго меркаванням на конт пабачанага і пачутага ўласцівы крытычны падыход. Ён дае пераважна негатывную ацэнку некаторым звычаям маскавітаў, іх псіхалогіі пакоры і звяртае ўвагу на грэбанне з боку ўлады да пытанняў выдання кніг, навукі і асветы. Тут нельга, аднак, пагадзіцца з Р. Кшывым, што Г. Пельгрымоўскі наогул «не ўпускае ніводнае нагоды, каб падаць маскоўскую культуру ў негатывным асвятленні» [6, с. 21]. Пельгрымоўскі не ставіць на мэце паказаць адмоўны вобраз маскоўскай культуры, а рэагуе на канкрэтныя выпадкі з жыцця і дыпламатычнай практыкі, суадносіць іх з уласнымі перакананнямі. Паколькі маскоўская рэальнасць выявілася ніжэйшай за аўтарскі грамадскі ідэал, складаецца ўражанне, што ён адмыслова пазіцыянуе сябе прадстаўніком «вышэйшае культуры», які дзеля паспяховага выканання дыпламатычнай місіі гатовы пакутаваць сярод «варвараў».

Аднак жа культуртрэгерскі падыход трансляваўся еўрапейскай культурай ад часоў крыжовых паходаў і знайшоў адлюстраванне ў многіх помніках літаратуры, найперш у травелогах і розных, часта неверагодных апісаннях чужых зямель. Замацаванню стэрэатыпаў у значнай ступені спрыялі гістарыяграфічныя крыніцы накшталт «Трактата пра абедзве Сарматыі» (1517) Мацея Мяхоўскага, у якім Масковія на цывілізацыйнай «шкале» была змешчана акурат у азіяцкай, гэта значыць «варварскай», частцы, і разнастайныя некампліментарныя

апісанні звычайў Масквы, напрыклад, у трэцяй частцы 7-й кнігі «Хронікі Еўрапейскай Сарматыі» (1578, 1611) Аляксандра Гваньіні. Таму Г. Пельгрымоўскі ў сваёй крытыцы «адсталасці» Масквы не быў арыгінальны, заяўляючы, што сярод яе «Дастаткова разумны, вучоны, абазнаны будзе, / Хто заспявае абедню, стоячы побач з папамі» (*Dość mądry, dość uczony, dość to biegły będzie, / Gdy obiedną zapoje z popy stojąc w rzędzie*) [6, с. 152].

Улічым, аднак, што ў сацыяльна-культурнай прасторы Рэчы Паспалітай такая ацэнка часта адносілася не толькі да жыхароў Масковіі, але і да праваслаўных Вялікага Княства Літоўскага разам з святарамі. Адно з першых такіх атаясамленняў можна сустрэць у Пятра Скаргі ў яго палемічным творы «Пра адзінства Царквы Божай» (1577), у якім крытыкуецца Праваслаўная царква ВКЛ. Закрануўшы шырокі спектр пытанняў царкоўнага жыцця, палеміст робіць наступную выснову: «Вядома, што ў Русі ўся навука ў запусценні, а папы апусціліся да ўзроўню мужыкоў, і ніколі не маюць авечкі ад іх неабходнага суцяшэння» [7, с. 359]. Такое ўспрыняцце праваслаўнага чалавека з часам было перанесена і на жыхароў суседняй дзяржавы.

Аднак успрыняцце апанента як асобы больш нізкага культурнага ўзроўню стварае толькі перадумовы для сатырычнага выяўлення, паколькі, як адзначае В. Цюпа, «дэгенерацыя... яшчэ не ўтварае дастатковай падставы для сатырычнай мастацкасці. Неабходная *актыўная аўтарская пазіцыя высмейвання* (курсіў наш. – А. Б.), якая дапаўняе непаўнаватаснасць свайго аб'екта» [8, с. 58] і дапаўняецца ацэнкай аб'екта высмейвання, г. зн. іроніяй. Менавіта *іронія* з'яўляецца вядучым прыёмам сатырычнага выяўлення ў Г. Пельгрымоўскага; яе крыніца – скептычныя адносіны або недавер аўтара да пачутага і пабачанага падчас перамоваў ці ў звычайных стасунках з жыхарамі Масквы. Рознасць ацэнак стварае патэнцыял сатырычнага ўспрыняцця, паколькі каштоўнасць думкі апанента не толькі прымяншаецца, але і высмейваецца. Напрыклад, крыніцы, якія царскаму слуге бачацца не іначай, як *kastylijskie* (касталійскія), Г. Пельгрымоўскі ўспрымае за звычайныя *kałuże* (лужы), на месцы магутнага *cedrus* (кедра) ён бачыць *jedlinę* (яліну), *izop* (ісоп)

ператвараецца ў *oset* (асот), стройны *cyprys* (кіпарыс) – у *pokrzywa* (крапіву) [6, с. 45].

Ва ўрыўку пад назвай «Падарожны банкет» [6, с. 40–42] аўтарская іронія (акрамя відавочнай недарэчнасці ўжывання слова *банкет* стасоўна перакусу ў чыстым полі) праяўляецца ўжо ў першым сказе з дапамогай параўнання абеду, дадзенага ў гонар літоўскай дэлегацыі, з банкетам у легендарнай царыцы Клеапатры: «У намёце мігам найперш паставілі пярэсты стол – // Мы так разумелі, што яны збіраліся пераўзысці Клеопатру» (*W namiecie wskok napierwiej stół pstry postavili – // Rozumelim, że przesiąć Kleopatrze miano*) [6, с. 40]. Асабістае меркаванне аўтара, незадаволеннага чысцінёй посуду, няведаннем этыкету ды антысанітарый, але вымушанага ўдаваць удзячную асобу, кантрастуе з паводзінамі гаспадароў, якія радуюцца прыезду гасцей. Прыхаваная іронія дапаўняецца адкрытым прызнаннем аўтара, у якім падкрэслена ўжываюцца словы *pokuta* 'мучэнне' і *cześć* 'ушанаванне', дзе першае перадае рэальную з боку аўтара, а другое – пажаданую з боку гаспадароў ацэнку сітуацыі: («Здаецца мне, што ўсе мы ўспрынялі тое як пакуту, // Усе, хто адведаў тыя блюды і зведаў тую пашану» (*Zda mi się, za pokutę wszystkim to nam stało, // Którym się potraw takich i tej czci dostało*) [6, с. 42].

Антытэзай гэтаму разгорнутаму іранічнаму апавяданню служыць у другім дыярыўшы («Пасольства да Жыгімонта Трэцяга ў 1602 годзе») спіслы апавед пра абед, дадзены ў гонар маскоўскіх паслоў ад імя караля. Тут аўтар выступае з боку гаспадароў і павінен кіравацца правіламі гасціннасці. Адзінае, што ён можа сабе дазволіць, – гэта некалькі іранічных заўваг: «І хацелі б відэльцамі ўзяць з паўміскаў, / Ды цяжка ламаць звычай – шчыпалі пальцамі» (*Radzi by widelkami z półmisków sięgali, / Lecz zwyczaj trudno łamać, palcami szczypali*) [6, с. 266].

Зрэшты, іронія рэалізуецца не толькі праз *лексічнае*, але і праз *стылістычнае* проціпастаўленне, напрыклад, у расповедзе прыстава аб прыродных багаццях Маскоўскай дзяржавы: «Масква-рака мае залатое дно (так замыльваў людзям вочы), / Што яна, як Пактоль, выдае залаты пясок; / Фэтон з аблокаў, думаючы, што ў балота, / Упаў неспадзявана ў яе неацэннае, дарагое прыгожае золата. / (Я ж мяркую, што гэта

мядзведзь мусіў там патануць, / Калі хацеў даць лататы ад сваіх скамарохаў». (*Moskwę być zlotodenną, mdlił tak ludziom oczy, / Że z Paktolem lidyjskim złoty piasek toczy, / Gdzie Faeton z obłoków, mniając by w błoto, / Ali wpadł w nieprzebrane, drogie pięknie złoto. / (Ja mniam, że to niedźwiedź musiał tam utonąć, / Gdy z botoriem chciał od swych skomorochów wionąć*) [6, с. 45].

Як бачым, «высокаму» стылю расповеду прыстава проціпастаўлены «нізкі» стыль аўтарскай рэмаркі, што стварае сатырычны эфект, карыкатурызуе саму сітуацыю: аказваецца, што гэта наогул і не сонца (Фаэтон) з-за высокіх хмар дае нырца ў залатаносную Масква-раку, а, на думку аўтара, нейкі мядзведзь, нябога, патанае ў балоце, ратуючыся ад сваіх гаспадароў-скамарохаў.

Вельмі часта звяртаецца аўтар да **параўнання** фактаў, з'яваў, падзей, якое раскрывае рэальнае становішча і адначасова дае адказ на пытанне, за кім праўда. Пры гэтым звычайна сказ будзе па прынцыпе тэзы – антытэзы або лепшага – горшага: у першым выпадку іронія вынікае з аўтарскага скепсісу, у другім яна з'яўляецца вынікам стратэгіі высмейвання думкі апанента.

Часам іранічныя адносіны набываюць большую выразнасць, змяняюцца **сарказмам** – асабліва ўдэлівай іроніяй, «якая з гранічнай рэзкасцю выкрывае з'явы, асабліва небяспечныя па сваіх грамадскіх наступствах» [9, с. 165]. Вось чаму саркастычныя ацэнкі ў Г. Пельгрымоўскага звязаны або з апісаннем перабегу дыскусій падчас перамоваў, або з крытыкай нораваў пры царскім двары, гэта значыць закранаюць агульназначныя пытанні. Для Г. Пельгрымоўскага, адданага патрыёта ВКЛ, Маскоўская дзяржава – своеасаблівы антыідэал, той «аб'ект адмаўлення», пра неабходнасць якога ў сатырычным творы гаворыць Ф. Шылер, зазначаючы, што «галоўнае заключаецца ў тым, каб само гэта адмаўленне вынікала з ідэала, які процістаіць рэчаіснасці. Яно можа мець толькі пачуццёвую крыніцу і быць угрунтавана толькі на патрэбе, якая ўступае ў спрэчку з рэчаіснасцю» [1, с. 415]. Такім ідэалам для аўтара з'яўляецца Рэч Паспалітая, заходнія краіны наогул, дзе кожны з дзіцячых гадоў прагне навучыцца вольным навукам, зразумець падзеі старадаўняй гісторыі і суаднесці ўласныя ўчынкі з традыцыяй. Так, у «Расповедзе прыстава»

пра пасмяротныя цуды ад вялікіх маскоўскіх князёў аўтар дае прагучаць «голасу апанента» і на гэты час нібыта маўкліва пагаджаецца з ім [6, с. 158–159]. Аднак ілюзія пазітыўнага стаўлення імгненна знікае, як толькі аўтар вяртае «ўласны голас»: уяўнае адабрэнне змяняецца бязжалнай ацэнкай, у якой не толькі іранічна высмейваецца «цудатворныя» здольнасці цароў, але і з непрыхаваным сарказмам паведамляецца, што ў выпадку Барыса Гадунова цуды зыходзяць нават ад магілы яго бацькі – Фёдара Гадунова. Паколькі апошні не толькі не быў царом, але й не вызначаўся святасцю жыцця, канцэпцыя боскага паходжання ўлады маскоўскіх цароў набыла карыкатурны выгляд, не кажучы пра пасмяротнае цудатворства, «уласцівае» выключна святым.

Але і само **выяўленне абсурднай сітуацыі** з'яўляецца ў дадзеным выпадку прыёмам, з дапамогай якога аўтар выказвае сваю саркастычную ацэнку, якая ўзмацняецца «ўдаваным прыняццем чужога пафасу, а насамрэч яго дыскрэдытацыяй як памылковага» [8, с. 75]. Тут ужо адсутнічае ўласцівая іроніі алегарычнасць, бо рэчы называюцца сваімі імёнамі. «Мала што можа Мікола Мажайскі ў параўнанні з ім (царамі. – А. Б.)» (*Ledwie co Mikula ma możajski przed nimi*) [6, с. 158], – па-блюзнёрску заяўляе прыстаў пра абраз аднаго з найбольш шанаваных у Масковіі святых: «Толькі аднойчы падвёў ён князя сваёй парадай, / Калі таго пабілі пад Кессю; знялі з яго аклад, / Калі [князь] аддаў яго ў вялікую апалу за тое / І на ганьбу яму загадаў не званіць цэлы год». (*Raz tylko pobłdził był Książ z jego porady, / Gdy go zbito pod Kiesz; wzięto mu narady, / Gdy opałę narzucił nań był wielką za to, / Że mu dzwonić nie kazał na hanbę przez lato*) [6, с. 159].

У дадзеным выпадку мы, аднак, не можам папракнуць аўтара ў фантазійнасці: падобныя апісанні нярэдка можна сустрэць у еўрапейскіх літаратурах разглядаанай эпохі, а ў выпадку беларускай – у многіх мемуарных помніках. Напрыклад, у дыярыушы Самуэля Маскевіча, які ахоплівае падзеі 1594–1621 гг., многім ацэнкам папярэднічаюць каларытныя апісанні. Сярод іх – гісторыя «стасункаў» Тырана (цара Івана IV) са смаленскай царквой св. Міхаіла Арханёла, з якой цар, «угневаўшыся, загадаў сарваць... усё аздабленне і забраць скарб, а

верх збіць гарматамі, і аддаў яе *в опалу* (курсіў наш. – А. Б.), у якой яна й сёння перабывае» [10, с. 37].

Для Г. Пельгрымоўскага неўласцівыя безапеляцыйныя сцвярджэнні, звычайна ён звяртаецца да разгорнутай аргументацыі. Найбольшая з іх прыведзена ў апісанні перамоваў за 17 студзеня (вершы 2793–2999). Кожная з трох частак аргументацыі мае самастойную назву: «Эпітэты маскоўцаў», «На маскоўскую несвабоду», «На маскоўскае тыранства». Не здаволіўшыся міфалагічнымі і біблейнымі параўнаннямі, аўтар упісаў Маскву ў гістарычную тыпалогію: «Загасла бязбожнае тыранства Калігулы, / Загасла падобнае Неронаваму тыранства / Перад маскоўскім» (*Zagasło Kaligule niezbożne pogaństwo, / Zagasło Neronowi podobne tyraństwo / Przed moskiewskim*) [6, с. 154].

На прыкладзе дыярыушаў мы бачым, што аўтарская эрудыцыя (у дадзеным выпадку не мае значэння, удаваная ці рэальная) таксама можа служыць сатырычнаму выяўленню: адбываецца **проціпастаўленне** або **прыпадабненне прыкладу-топаса і сітуацыі, якая апісваецца**, што дазваляе аўтару рабіць тыя ці іншыя высновы.

Так, згадванне кілікійцаў, якія мелі звычай рабаваць іншаземцаў, дае аўтару падставы задацца пытаннем, «ці ж не так сама і гэты народ з намі абышоўся?» [6, с. 153]; гісторыя фракійскага цара Дыямеда, які любіў карміць сваіх коней чалавечым мясам, а потым і сам не пазбег такой долі, служыць ілюстрацыяй для высновы-топаса: «што рыхтаваў іншаму, тое самому сталася» [6, с. 157]). У іншым месцы ў 95 радках аўтар прыводзіць традыцыйнае апісанне сямі цудаў свету, і ўсё дзеля таго, каб у канцы падаць знішчальную характарыстыку прэтэнзій Масквы на статус яшчэ аднаго такога цуду: «*Przeto też jako żaba, gdy konia kowano, / Moskwa chce mieć, aby ją także podkowano*» [6, с. 173–177]. Гэта значыць, што марныя прэтэнзіі Масквы, на думку аўтара, маюць такія самыя перспектывы, як і спробы падкаваць жабу. Трыгерам для рэакцыі аўтара і нагодай для дэманстрацыі вучона-сці з яго боку могуць служыць нават

абстрактныя паняцці. Напрыклад, алегарызацыя пыхі і пагарды, якія дэманструюцца Масквой падчас перамоваў, дае Г. Пельгрымоўскаму нагоду ўкласці ў вусны героя твора канцлера Льва Сапегі «гістарычныя прыклады» пакарання пыхлівых (Ніна, Ксеркса, Ганібала, Крэза, Баязэта), пералічаныя ў 134 вершаваных радках [6, с. 173–177].

Заклучэнне

Скептычнае стаўленне і прадугэтысць Г. Пельгрымоўскага ва ўспрыняцці праяваў іншасці, кантраснае проціпастаўленне пабачанага ім у Маскоўскай дзяржаве з уласнай маральнай «нормай» спрычыняецца да таго, што сатырычнае выяўленне адыгрывае ў дыярыушах істотную ролю. Стварэнне дэталёвай карціны дыпламатычнай выправы патрабавала ад аўтара найперш датрымання храналогіі і дакладнасці ў перадачы зместу саміх перамоваў, аднак ён ускладніў апісанне сваімі іранічнымі і саркастычнымі разважаннямі і заўвагамі адносна культурных і ідэйна-ідэалагічных разыходжанняў паміж ВКЛ і Маскоўскай дзяржавай. Гэта не толькі паспрыяла раскрыццю аўтарскага светапогляду і перакананняў, але і засведчыла, што сатырычнае выяўленне было яго свядомай стратэгіяй. Уласцівая для сатыры пазіцыя высмейвання рэалізуецца ў дыярыушах з дапамогай іроніі і сарказму. Асноўнымі прыёмамі іроніі выступаюць у творы лексічнае або стылістычнае проціпастаўленне, прамая аўтарская ацэнка (каментар), а таксама параўнанні; у выпадку сарказму яны дапаўняюцца прыёмамі стварэння абсурднай сітуацыі і проціпастаўлення/прыпадабнення прыкладу-топаса і сітуацыі, якая апісваецца. Такім чынам, хаця сатыра як модус мастацкасці не з'яўляецца вядучай у дыярыушах Г. Пельгрымоўскага, яна, па-першае, праз сваю тэндэнцыйнасць, скептыцызм ва ўспрыняцці праяваў «іншасці» адыгрывае істотную ролю ў мадэляванні аб'екта апісання, а па-другое, служыць важным сродкам выяўлення аўтарскай свядомасці і светапогляду, у т. л. эстэтычных уяўленняў.

СПІС ВЫКАРЫСТАНЫХ КРЫНІЦ

1. Шиллер Ф. Собрание сочинений : в 7 т. / Ф. Шиллер ; под общ. ред. Н. Н. Вильмонта и Р. М. Самарина ; пер. с нем. Л. Е. Пинского. – М. : Гос. изд-во худож. лит., 1957. – Т. 6 : Статьи по эстетике. – 794 с.
2. Фуксон, Л. Ю. Комическое литературное произведение : учеб. пособие / Л. Ю. Фуксон. – Кемерово : Изд-во КемГУ, 1993. – 96 с.
3. Литературная энциклопедия терминов и понятий / под ред. А. Н. Николюкина ; Ин-т науч. информ. по обществ. наукам РАН. – М. : Интелвак, 2001. – 1600 стб.
4. Brückner, A. Źródła do dziejów literatury i oświaty polskiej. T. 9. Wiersze historyczne / A. Brückner // Biblioteka Warszawska. – 1896. – T. 1. – S. 78–96.
5. Кавалёў, С. Шматмоўная паэзія Вялікага Княства Літоўскага эпохі Рэнесансу / С. Кавалёў. – Мінск : Кнігазбор, 2010. – 376 с.
6. Pielgrzymowski, E. Poselstwo i krótkie spisanie rozprawy z Moskwą. Poselstwo do Zygmunta Trzeciego / E. Pielgrzymowski ; wyd. i oprac. R. Krzywy ; red. nauk. tomu D. Chemperek, J. S. Gruchała. – Warszawa : Neriton, 2010. – 454 s.
7. Skarga, Piotr. O iedności Kościoła Bożego pod iednym pasterzem y o Greckim od tey iedności odstąpieniu / Piotr Skarga. – Wilno : W drukarni... Mikołaja Chrysztopha Radziwiła, 1577. – XXII, 404, XVI s.
8. Тюпа, В. И. Модусы художественности / В. И. Тюпа // Введение в литературоведение : учеб. пособие / под. ред. Л. В. Чернец. – М. : Высш. шк., 2004. – С. 52–68.
9. Фесенко, Э. Я. Теория литературы : учеб. пособие для вузов / Э. Я. Фесенко. – 3-е изд., доп. и испр. – М. : Акад. Проект ; Фонд «Мир», 2008. – 780 с.
10. Дзярыушы XVII стагоддзя (1594–1707 гады) / укл., пер. з пол. мовы А. У. Бразгуноў ; рэдкал.: А. У. Бразгуноў (старш.) [і інш.]. – Мінск : Беларус. навука, 2016. – 467 с.

REFERENCES

1. Shillier, F. Sobranije sochinienij : v 7 t. / F. Shillier / pod obshch. ried. N. N. Vil'monta i R. M. Samarina ; pier. s niem. L. Ye. Pinskogo. – M. : Gos. izd-vo khudozh. lit., 1957. – T. 6 : Stat'ï po estetikie. – 794 s.
2. Fukson, L. Yu. Komichieskoje litieraturnoje proizviedienije : uchieb. posobije / L. Yu. Fukson. – Kiemierovo : Izd-vo KiemGU, 1993. – 96 s.
3. Litieraturnaja enciklopedija tierminov i poniatij / pod ried. A. N. Nikoliukina ; In-t nauch. inform. po obshchiestv. naukam RAN. – M. : Intielvak, 2001. – 1600 stb.
4. Brückner, A. Źródła do dziejów literatury i oświaty polskiej. T. 9. Wiersze historyczne / A. Brückner // Biblioteka Warszawska. – 1896. – T. 1. – S. 78–96.
5. Kavaliou, S. Shmatmounaja paezija Vialikaha Kniastva Litouskaha epokhi Reniesansu / S. Kavaliou. – Minsk : Knihazbor, 2010. – 376 s.
6. Pielgrzymowski, E. Poselstwo i krótkie spisanie rozprawy z Moskwą. Poselstwo do Zygmunta Trzeciego / E. Pielgrzymowski ; wyd. i oprac. R. Krzywy ; red. nauk. tomu D. Chemperek, J. S. Gruchała. – Warszawa : Neriton, 2010. – 454 s.
7. Skarga, Piotr. O iedności Kościoła Bożego pod iednym pasterzem y o Greckim od tey iedności odstąpieniu / Piotr Skarga. – Wilno : W drukarni... Mikołaja Chrysztopha Radziwiła, 1577. – XXII, 404, XVI s.
8. Tiupa, V. I. Modusy khudozhestviennosti / V. I. Tiupa // Vviedienije v litieraturoviedienije : uchieb. posobije / pod ried. L. V. Chierniec. – M. : Vyssh. shk., 2004. – S. 52–68.
9. Fiesienko, E. Ya. Tieorija litieratury : uchieb. posobije dla vuzov / E. Ya. Fiesienko. – 3-je izd., dop. i ispr. – M. : Akad. Projekt ; Fond «Mir», 2008. – 780 s.
10. Dyjaryushy XVII stahoddzia (1594–1707 hady) / uкл., pier. z pol. movy A. U. Brazgunou ; red. kal.: A. U. Brazgunou (starsh.) [i insh.]. – Minsk : Bielarus. navuka, 2016. – 467 s.

Рукапіс наступіў у рэдакцыю 30.10.2023